

Διαχείριση φέρουσας ικανότητας σε θρησκευτικούς προορισμούς: Η περίπτωση του Αγίου Όρους

Πολυξένη Μοίρα

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής/Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού
polmoira@uniwa.gr

Κυριάκος Τσελεγκίδης

Υποψήφιος Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής/Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού
kselegkidis@uniwa.gr

Δημήτριος Μυλωνόπουλος

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής/Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού
dimilon@uniwa.gr

Περίληψη

Η φέρουσα ικανότητα αποτελεί βασικό εργαλείο για τη διασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ διαχείρισης, επισκεψιμότητας και βιωσιμότητας των θρησκευτικών προορισμών εξασφαλίζοντας παράλληλα την προστασία των πολιτισμικών, πνευματικών και περιβαλλοντικών τους αξιών. Η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας στους εν λόγω προορισμούς μπορεί να οδηγήσει σε αλλοίωση της αυθεντικότητάς τους, αύξηση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης και κοινωνικές εντάσεις μεταξύ των επισκεπτών και των μόνιμων διαμενόντων στους τόπους αυτούς. Η παρούσα μελέτη, διερευνά τη φέρουσα ικανότητα στον θρησκευτικό τουρισμό και στο προσκύνημα εστιάζοντας στο Άγιο Όρος και στα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία του πνευματικού του χαρακτήρα εν μέσω αυξανόμενης επισκεψιμότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας της Αθωνικής πολιτείας δεν περιορίζεται στη διαχείριση του αριθμού των επισκεπτών, αλλά επεκτείνεται και σε στρατηγικές που διασφαλίζουν την κοινωνικοπολιτισμική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα της περιοχής. Συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώνεται στα μέτρα για την ενίσχυση της οικονομικής αυτονομίας των μοναστηριών, τις περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες για την ελαχιστοποίηση της ρύπανσης και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος εξαιτίας της αυξημένης επισκεψιμότητας, καθώς και στους περιορισμούς που αφορούν την είσοδο και τη συμπεριφορά των προσκυνητών με στόχο τη διατήρηση της μοναστικής ζωής και της πνευματικής ατμόσφαιρας του τόπου. Διαπιστώνεται η *ανάγκη συνεχούς προσαρμογής και υιοθέτησης καινοτόμων πρακτικών* προκειμένου το Άγιο Όρος να παραμείνει ένας βιώσιμος και αυθεντικός θρησκευτικός προορισμός.

Λέξεις-κλειδιά: Φέρουσα Ικανότητα, Θρησκευτικός Τουρισμός, Προσκύνημα, Άγιον Όρος.

1. Εισαγωγή

Η τουριστική φέρουσα ικανότητα είναι καθοριστική για τη διαχείριση του τουρισμού στους προορισμούς ιδίως λόγω της αυξανόμενης επισκεψιμότητας και της ανάγκης για βιώσιμη ανάπτυξη. Ο υπολογισμός και η διαχείρισή της συμβάλλουν στη διατήρηση της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ισορροπίας, διασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα του τουριστικού προορισμού (Dragicevic et al., 1997). Χρησιμοποιείται για τον στρατηγικό σχεδιασμό και την εκτίμηση των επιδράσεων του τουρισμού (Getz, 1983: 239-263), ενώ είναι απαραίτητη και για την αξιολόγηση της σταθερότητας της τουριστικής ζήτησης.

Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις σχετικά με την φέρουσα ικανότητα ποικίλουν, κάνοντας λόγο πιο συχνά για «τον επιτρεπτό αριθμό τουριστών». Ένας ευρέως χρησιμοποιούμενος ορισμός είναι του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO), που διατυπώθηκε το 1993,

σύμφωνα με τον οποίο ως φέρουσα ικανότητα ορίζεται: «Η μέγιστη χρήση μιας τοποθεσίας χωρίς να προκαλούνται αρνητικές επιπτώσεις στους διαθέσιμους πόρους, καθώς και να μη μειώνεται η ικανοποίηση των τουριστών ή να ασκούνται αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία, στην οικονομία και στον πολιτισμό της κάθε τουριστικής περιοχής».

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο του θρησκευτικού τουρισμού. Σύμφωνα με τη Μοίρα (2019: 112), η φέρουσα ικανότητα ορίζεται «ως ο μέγιστος αριθμός προσκυνητών-θρησκευτικών τουριστών που μπορεί ένας θρησκευτικός προορισμός με θρησκευτικο-πολιτιστικό ενδιαφέρον να φιλοξενήσει ταυτόχρονα, χωρίς να προκαλείται καταστροφή του μνημείου/τόπου και γενικότερα του φυσικού, οικονομικού, κοινωνικού-οικονομικού περιβάλλοντος, χωρίς να επηρεασθούν αρνητικά στην ιδιωτικότητά τους οι ιερείς, οι μοναχοί και γενικά ο κλήρος των ιερών τόπων και χωρίς να μειωθεί η ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών-τουριστών και των επισκεπτών-προσκυνητών». Ως εκ τούτου, για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του θρησκευτικού προορισμού είναι απαραίτητη μια ισορροπημένη προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη τρεις βασικές διαστάσεις (UNWTO, 1993), την οικονομική, μέσω της ενίσχυσης των τοπικών κοινωνιών με την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών, την περιβαλλοντική, μέσω της διασφάλισης της προστασίας του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και την κοινωνική-πολιτισμική μέσω της διαφύλαξης των θρησκευτικών παραδόσεων και της πνευματικής ταυτότητας του προορισμού (UNWTO, 1993).

2. Η Περίπτωση του Αγίου Όρους

2.1. Ιδιαιτερότητες του Αγίου Όρους ως φυσικού και θρησκευτικού χώρου

Το Άγιο Όρος αποτελεί έναν μοναδικό συνδυασμό θρησκευτικού και φυσικού χώρου, όπου η πνευματική ζωή των μοναχών συνυπάρχει αρμονικά με ένα ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον. Το μεγάλο υψόμετρο (2.033 μέτρα) της περιοχής, η γεωγραφική απομόνωση, το κλίμα και η γεωμορφολογία του εδάφους έχουν συμβάλει καθοριστικά στη δημιουργία ενός πολυτοκίλου οικοσυστήματος μοναδικής αισθητικής και οικολογικής αξίας (Διαμαντής & Περγλέρου, 1997: 26).

Επιπρόσθετα, το Άγιο Όρος είναι ένας από τους σημαντικότερους θρησκευτικούς προορισμούς της Ορθοδοξίας. Αποτελεί αυτοδιοίκητη μοναστική πολιτεία εντός της ελληνικής επικράτειας, απολαμβάνοντας ειδικό καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης, όπως κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 105) και από διεθνείς συνθήκες (Συνθήκη της Λωζάνης, 1923). Ως αυτόνομη μοναστική πολιτεία, έχει αυστηρούς κανόνες σχετικά με την είσοδο επισκεπτών, καθώς μόνο άνδρες επιτρέπεται να το επισκέπτονται (Άβατον).

Ως τόπος σπουδαίας θρησκευτικής κληρονομιάς, η Αθωνική πολιτεία προσελκύει επισκέπτες από όλο τον κόσμο, οι οποίοι επιθυμούν να βιώσουν την πνευματική ατμόσφαιρα του τόπου που διατηρείται αναλλοίωτη μέσα στους αιώνες, αλλά και να γνωρίσουν την ανεκτίμητη πολιτιστική κληρονομιά, η οποία συνιστά έναν ακόμη σημαντικό λόγο επίσκεψης. Ως κοιτίδα του ορθόδοξου πολιτιστικού αποθέματος, φιλοξενεί έναν μοναδικό πλούτο ιερών κειμηλίων, χειρογράφων και έργων τέχνης. Στις αγιορείτικες βιβλιοθήκες φυλάσσεται η μεγαλύτερη συλλογή ελληνικών χειρογράφων παγκοσμίως, ενώ οι μονές και οι σκήτες κοσμούνται με φορητές εικόνες και τοιχογραφίες ανεκτίμητης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας. Παράλληλα, στις συλλογές του Αγίου Όρους συγκαταλέγονται σπάνια αντικείμενα μεταλλοτεχνίας, ξυλογλυπτικής, κεραμικής και ιδιαίτερης υφαντουργικής τέχνης, που

αποτυπώνουν τη διαχρονική συμβολή της αγιορείτικης κοινότητας στην πολιτιστική δημιουργία.

Η αναγνώριση της πολιτιστικής και φυσικής αξίας του Αγίου Όρους είχε ως αποτέλεσμα την ένταξή του, το 1988, στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Το κρίσιμο ερώτημα, με δεδομένη την αυξημένη ζήτηση και επισκεψιμότητα του Αγίου Όρους, είναι η ορθολογική διαχείριση των επισκεπτών και η διασφάλιση της μη υπέρβασης της φέρουσας ικανότητας της περιοχής σε όλα τα επίπεδα.

2.2. Οικονομική φέρουσα ικανότητα του Αγίου όρους

Η οικονομική φέρουσα ικανότητα ενός θρησκευτικού προορισμού αναφέρεται στο μέγιστο όριο ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων που μπορεί να υποστηρίξει ο προορισμός αυτός χωρίς να διαταραχθούν οι κοινωνικές και πολιτιστικές ισορροπίες της περιοχής. Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης των θρησκευτικών προορισμών συμβάλλοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της ευημερίας των τοπικών κοινοτήτων (Bello & Bello, 2017: 41-51). Ανάλογα με την κλίμακα και την ένταση του φαινομένου, ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί είτε να ενσωματωθεί ομαλά στην καθημερινή ζωή της περιοχής είτε να προκαλέσει προβλήματα και αναταραχές (Ptaszycka-Jackowska, 2000: 83-99).

Στην περίπτωση του Αγίου Όρους, η οικονομική φέρουσα ικανότητά του προσδιορίζεται από την ικανότητά του να αναπτύσσει βιώσιμες οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες συμβάλλουν στην αυτάρκειά του, χωρίς να διαταράσσουν τη μοναστική ζωή ή να επιβαρύνουν το φυσικό και πολιτιστικό του περιβάλλον.

Τα είκοσι κυρίαρχα μοναστήρια του Αγίου Όρους διαχειρίζονται εκτεταμένες εκτάσεις και ακίνητα, εντός και εκτός της Αθωνικής Πολιτείας, τα οποία αποτελούν βασικό πυλώνα της οικονομικής της αυτάρκειας. Η Χερσόνησος του Άθω ανήκει αποκλειστικά στις είκοσι Μονές, βάσει του άρθρου 105 του Συντάγματος, ενώ η πλειονότητα της μοναστηριακής περιουσίας βρίσκεται εκτός αυτής και εκμισθώνεται αποφέροντας σταθερά έσοδα στις Μονές. Τα εισοδήματα αξιοποιούνται για τις λειτουργικές ανάγκες των μονών, την αναστήλωση κτισμάτων και τη φιλοξενία προσκυνητών, με γνώμονα τη μοναστική παράδοση και τη βιωσιμότητα, ενισχύοντας την οικονομική φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρου (Κρυωνίδης, 2008: 110).

Παράλληλα, στο Άγιο Όρος αναπτύσσονται ποικίλες δραστηριότητες που ενισχύουν την οικονομική του φέρουσα ικανότητα χωρίς να θίγουν τον πνευματικό του προσανατολισμό. Ιδιαίτερη σημασία έχει το εκδοτικό έργο των Ιερών Μονών, το οποίο εκτείνεται τόσο σε έντυπη όσο και σε ψηφιακή μορφή. Ωστόσο, τα μοναστήρια του Αγίου Όρους, πέρα από το πνευματικό και εκδοτικό τους έργο, διατηρούν ισχυρή σύνδεση με την πρωτογενή παραγωγή, αξιοποιώντας με βιώσιμο τρόπο τις φυσικές πηγές και τη γη της Αθωνικής Πολιτείας. Η καλλιέργεια αμπελώνων, ελαιώνων, οπωρώνων, λαχανόκηπων και φαρμακευτικών φυτών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μοναστηριακής ζωής και οικονομίας. Από τις δραστηριότητες αυτές παράγονται εκλεκτά προϊόντα, όπως κρασί, ελαιόλαδο, λικέρ, αποστάγματα, μέλι, κερί, κηραλοιφές, αιθέρια έλαια, φυσικά φάρμακα και σαπούνια, τα οποία αφενός καλύπτουν τις καθημερινές ανάγκες των μονών και αφετέρου ενισχύουν την οικονομική τους αυτάρκεια (Αρβανίτης, 2022). Ενδεικτικά, η Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου παράγει βιολογικά βότανα, ελαιόλαδο, κρασί και μοσχοθυμίαμα, τα οποία διαθέτει μέσω του επίσημου ιστοτόπου της. Ομοίως, η Ιερά Μονή Παντοκράτορος διαθέτει μέσω του ηλεκτρονικού της καταστήματος προϊόντα όπως μέλι, κρασί, σαπούνια και

αφεψήματα, όλα παρασκευασμένα εντός του μοναστηριού από τους ίδιους τους μοναχούς. Η διανομή αυτών των προϊόντων πραγματοποιείται, ωστόσο, και μέσω συνεργασιών με εξωτερικούς φορείς. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ηλεκτρονικό κατάστημα *monastiriaka.gr*, το οποίο συνεργάζεται με περίπου 50 μοναστήρια, προωθώντας μοναστηριακά προϊόντα σε διεθνές επίπεδο, ακόμη και σε απομακρυσμένες περιοχές όπως η Αυστραλία, η Αμερική και η Ανταρκτική (Ροββά, 2021).

Ως εκ τούτου, ο συνδυασμός εκδοτικής δραστηριότητας, πρωτογενούς παραγωγής και ελεγχόμενης διάθεσης παραγόμενων προϊόντων, καθώς και διαχείρισης εκτάσεων γης, μετοχίων και ακινήτων, συναποτελούν βασικούς παράγοντες της οικονομικής φέρουσας ικανότητας του Αγίου Όρους. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζονται οι απαραίτητοι οικονομικοί πόροι για τη συντήρηση και λειτουργία των Ιερών Μονών, χωρίς να διαταράσσεται ο πνευματικός προσανατολισμός της μοναστικής πολιτείας. Το Άγιο Όρος παραμένει, έτσι, ένας αυτόνομος θρησκευτικός προορισμός, που διατηρεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του και συνεχίζει να προσελκύει προσκυνητές και ερευνητές από όλο τον κόσμο.

Επιπρόσθετα, η στρατηγική αξιοποίησης εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη διατήρηση της οικονομικής φέρουσας ικανότητας του Αγίου Όρους, επιτρέποντάς του να συνεχίσει την πνευματική και πολιτιστική του αποστολή στο σύγχρονο κόσμο. Η Αθωνική πολιτεία έχει ενταχθεί σε διάφορα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ, εξασφαλίζοντας σημαντικούς πόρους για την αποκατάσταση και ανάδειξη των μοναστηριακών του μνημείων. Πρόκειται για μια μορφή θεσμικής χρηματοδότησης που στηρίζει τη μοναστική κοινότητα χωρίς να αλλοιώνει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της. Στο πλαίσιο του Προγράμματος «Κεντρική Μακεδονία 2021-2027», προβλέπεται η χρηματοδότηση έργων σε Μονές της Ιεράς Κοινότητας Αγίου Όρους μετά από σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Πολιτισμού (Γενική Γραμματεία ΕΣΠΑ, 2021).

Αν και η Αθωνική χερσόνησος δεν εντάσσεται στην τυπική έννοια του τουριστικού προορισμού, η προσκυνηματική κίνηση αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα για τη διατήρηση της οικονομικής βιωσιμότητάς της. Η αυξημένη ροή επισκεπτών-προσκυνητών συνεπάγεται άμεσες και έμμεσες οικονομικές εισροές, καθώς οι προσκυνητές συχνά συνεισφέρουν μέσω δωρεών, οι οποίες ενισχύουν τη συντήρηση των μοναστηριακών συγκροτημάτων, την αναστήλωση των ιερών κειμηλίων και τη λειτουργία των μοναχικών κοινοτήτων. Επίσης, το προσκύνημα και ο τουρισμός σε ιερούς τόπους, έχουν οικονομικό αντίκτυπο στην ευρύτερη τοπική οικονομία (Kotsi, 2012: 159). Έτσι, η προσκυνηματική δραστηριότητα του Αγίου Όρους έχει σημαντικό αντίκτυπο στην τοπική οικονομία της Περιφερειακής Ενότητας Χαλκιδικής, δημιουργώντας δευτερογενή οικονομικά οφέλη για τις γύρω περιοχές, όπως η Ουρανούπολη.

2.3. Περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα του Αγίου όρους

Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας ενός προορισμού, δεδομένου ότι το περιβάλλον λειτουργεί ως ένας από τους βασικότερους πόρους ελκυστικότητας. Η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας δε συνιστά μόνο περιβαλλοντική υποχρέωση, αλλά και στρατηγική αναγκαιότητα για την εξασφάλιση της μακροχρόνιας ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας ενός προορισμού (Τουρλιώτη, 2001: 77). Όταν όμως η τουριστική ανάπτυξη υπερβαίνει τα όρια αντοχής του φυσικού οικοσυστήματος, δηλαδή τη φέρουσα ικανότητα του φυσικού περιβάλλοντος, παρατηρούνται σοβαρές επιπτώσεις. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η υποβάθμιση των

φυσικών πόρων, η αύξηση των ρύπων (ατμοσφαιρικών, υδάτινων, ηχητικών) και η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας (Μοίρα, 2018: 111).

Η αύξηση των επισκεπτών στο Άγιο Όρος δημιουργεί περιβαλλοντικές πιέσεις, απειλώντας την περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα της περιοχής, δηλαδή το μέγιστο επίπεδο ανθρώπινης παρουσίας και δραστηριότητας που μπορεί να υποστηριχθεί χωρίς να διαταραχθεί η φυσική και οικολογική ισορροπία. Κρίσιμα ζητήματα που άπτονται αυτής της ισορροπίας περιλαμβάνουν τη διαχείριση των φυσικών πόρων (υδάτων, εδάφους και ενέργειας), την ελαχιστοποίηση της ηχορύπανσης και των αποβλήτων, καθώς και τον περιορισμό των επιπτώσεων που προκαλούνται στο τοπικό οικοσύστημα και τις ίδιες τις μοναστικές κοινότητες. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των εν λόγω ζητημάτων προϋποθέτει την υιοθέτηση περιβαλλοντικά φιλικών πρακτικών και την ενίσχυση ενός πλαισίου βιώσιμης διαχείρισης, το οποίο να συνάδει με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τη λειτουργική ιδιαιτερότητα της Αθωνικής Πολιτείας. Πρακτικές διαφύλαξης της περιβαλλοντικής φέρουσας ικανότητας συναντώνται και στο πρόγραμμα Templestay¹, όπου οι μοναχοί συλλέγουν κυρίως άγρια χόρτα και φαρμακευτικά βότανα από το βουνό κοντά στη μονή και ετοιμάζουν μοναστηριακά γεύματα με αυτά τα υλικά (Yoon et al., 2022) τα οποία καταναλώνονται από τους επισκέπτες σε παραδοσιακά μπολ, πρακτική η οποία ενσωματώνει το πνεύμα της ισοτιμίας και της λιτότητας, καθώς όλοι μοιράζονται το ίδιο φαγητό και δεν υπάρχει σπατάλη συμβάλλοντας στη βιώσιμη διαχείριση των αποβλήτων (Templestay, 2025).

Ανάλογη διαχείριση γίνεται και στο Άγιον Όρος. Οι μονές είναι αυτάρκειες, τα προϊόντα παράγονται και καλλιεργούνται από τους ίδιους τους μοναχούς. Η κουζίνα στο Άγιο Όρος είναι λιτή και γευστική. Η αγιορείτικη κουζίνα βασίζεται στα λαχανικά, στα όσπρια, στα βότανα και γενικά σε ότι προσφέρει η θάλασσα που περιβάλλει το Άγιο Όρος (Μοναστηριακά Άγιον Όρος, 2025). Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη της οικολογικής συνείδησης στους ιερούς προσκυνηματικούς τόπους διασφαλίζεται και από μία ακόμη δραστηριότητα, στην οποία επιδίδονται αρκετές μοναστικές κοινότητες ανά την Ελλάδα παραδίδοντας μαθήματα οικολογικού τρόπου ζωής. Πρόκειται για την καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων με παραδοσιακό τρόπο που διαφυλάσσει την ποιότητά τους και προτείνει το γνήσιο και το αυθεντικό στα γεωργικά παράγωγα.

Στο Άγιο Όρος η διαχείριση των απορριμμάτων λόγω της αυξημένης επισκεψιμότητας συνδέεται άμεσα με τη φέρουσα ικανότητα του τόπου. Από το 2015, εφαρμόζεται ένα νέο πρότυπο διαχείρισης, βασισμένο στην ανακύκλωση και τη λιπασματοποίηση, με στόχο τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 14 από τις 20 μονές του Αγίου Όρους αποδεικνύει ότι η ανακύκλωση αποτελεί την κυρίαρχη πρακτική με ποσοστό υιοθέτησης άνω του 90%. Η συνολική ποσότητα ανακυκλώσιμων υλικών ανέρχεται σε 94 τόνους ετησίως, ενώ το υπόλειμμα -δηλαδή το μέρος των απορριμμάτων που δεν μπορεί να ανακυκλωθεί ή να επαναχρησιμοποιηθεί- περιορίζεται μόλις στο 7% του συνόλου. Παράλληλα, η λιπασματοποίηση, ως διαδικασία βιολογικής αποδόμησης οργανικών αποβλήτων και μετατροπής τους σε έδαφος βελτιωτικό υλικό, εφαρμόζεται στο 30% των μονών. Η αποτελεσματική αυτή διαχείριση αποβλήτων ενισχύει τη βιωσιμότητα της

¹ Το πρόγραμμα Templestay εφαρμόζεται σε βουδιστικούς ναούς και είναι διαδεδομένο σε πολλές χώρες της ΝΑ Ασίας, όπως η Νότια Κορέα, η Ιαπωνία, η Κίνα, η Ταϊλάνδη, η Μιανμάρ, η Ινδία, το Μπουτάν, το Μπαγκλαντές και το Νεπάλ. Πρόκειται για ένα καινοτόμο μοντέλο που προάγει τον θρησκευτικό και πολιτισμικό τουρισμό, προσφέροντας στους/στις επισκέπτες/τριες μια αυθεντική μοναστηριακή εμπειρία (Μοίρα, 2019: 101-103).

περιοχής, συμβάλλοντας στη διατήρηση της φυσικής ισορροπίας και την προστασία του Αγίου Όρους από περιβαλλοντικές πιέσεις (Σαχινίδης, 2019).

Επιπλέον, η ηχορύπανση αποτελεί ένα σημαντικό περιβαλλοντικό πρόβλημα που συνδέεται με τη μαζική μετακίνηση των επισκεπτών και η οποία διαταράσσει τη μοναστηριακή ηρεμία. Η οδική κυκλοφορία, και η εναέρια κυκλοφορία αποτελούν βασικές πηγές θορύβου με επιβλαβείς επιδράσεις στο περιβάλλον της Αθωνικής πολιτείας. Γι' αυτόν τον λόγο έχουν θεσπιστεί αυστηροί κανονισμοί για την κυκλοφορία οχημάτων και αεροσκαφών:

- Με την Υπουργική Απόφαση 449/2006 (Β' 557) «Περί εισόδου και κυκλοφορίας οχημάτων εν Αγίω Όρει» απαγορεύεται γενικώς, με ορισμένες εξαιρέσεις, η είσοδος και κυκλοφορία εντός του Αγίου Όρους τροχοφόρων οχημάτων οιασδήποτε χρήσεως και ιδιοκτησίας.
- Με την Υπουργική Απόφαση 451/2006 (Β' 557) «Περί από αέρος προσεγγίσεως εις την χερσόνησον του Αγίου Όρους» απαγορεύεται με σκοπό τη διατήρηση του μοναχικού χαρακτήρα του Αγίου Όρους, της προστασίας των ιστορικών μνημείων και της ασφαλείας των πολιτιστικών αγαθών αυτού, η πραγματοποίηση από αέρος προσέγγιση της περιοχής της Αθωνικής Χερσονήσου με ορισμένες εξαιρέσεις. Στην έννοια της από αέρος προσέγγισης περιλαμβάνεται η χαμηλή πτήση παντός είδους αεροσκαφών και η προσγείωση ελικοπτέρων ή μικρών αεροσκαφών, όπου αυτό επιτρέπεται από τη διαμόρφωση του εδάφους και τις υπάρχουσες υποδομές.

Παράλληλα, στο Άγιο Όρος υφίστανται, λόγω του μεγάλου αριθμού των επισκεπτών, αυξημένες ανάγκες σε ενεργειακούς πόρους. Το γεγονός αυτό απαιτεί μια στρατηγική βιώσιμης διαχείρισης. Έτσι, η Αθωνική χερσόνησος υιοθετεί σύγχρονες πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης με στόχο την αποφυγή περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων. Η στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως τα φωτοβολταϊκά συστήματα, μειώνει την εξάρτηση από συμβατικά καύσιμα και περιορίζει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Στο πλαίσιο της διατήρησης και ενίσχυσης της περιβαλλοντικής φέρουσας ικανότητας του Αγίου Όρους, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη βιώσιμη διαχείριση της ενέργειας, η οποία καθίσταται κρίσιμη εξαιτίας της αυξανόμενης επισκεψιμότητας και των συνεπαγόμενων αναγκών. Η μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας συμβάλλει ουσιαστικά στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ενισχύοντας την ανθεκτικότητα της περιοχής απέναντι στην τουριστική πίεση. Ενδεικτικά, με την με αρ. 1985/27.4.2021 απόφαση του Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας, εγκρίθηκε το έργο «Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο Άγιον Όρος (προμήθεια και εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων)», το οποίο περιλαμβάνει την εγκατάσταση 21 αυτόνομων φωτοβολταϊκών σταθμών συνολικής ισχύος 2,64 MW, με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση. Το έργο είχε ως στόχο τη μείωση της κατανάλωσης πετρελαίου, τη συρρίκνωση των εκπομπών CO₂ και την αντιμετώπιση της ηχορύπανσης από γεννήτριες, ενισχύοντας ταυτόχρονα την ενεργειακή αυτονομία των Μονών, μέσα από την εγκατάσταση προηγμένων συστημάτων αποθήκευσης ενέργειας. Η δράση αυτή αποτελεί ένα πρότυπο βιώσιμου μοντέλου διαχείρισης, που συνεισφέρει καθοριστικά στη μακροπρόθεσμη περιβαλλοντική σταθερότητα της περιοχής.

Παράλληλα, η Ιερά Μονή Βατοπαιδίου εντάχθηκε, με την Α.Π. ΥΠΕΝ/ΥΠΣΥΝ/55128/950/18-05-2023 απόφαση του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, στο Τομεακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2025), για την υλοποίηση του έργου «Καινοτόμος ενεργειακή αναβάθμιση Ι. Μ. Βατοπαιδίου με χρήση Α.Π.Ε.», συνολικού

προϋπολογισμού 5 εκατομμυρίων ευρώ. Το έργο περιλαμβάνει την αξιοποίηση της τοπικής βιομάζας για παραγωγή ενέργειας, την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων, την αναβάθμιση του θερμικού συστήματος με σύγχρονες τεχνολογίες ελέγχου, καθώς και τη δημιουργία ολοκληρωμένου ενεργειακού δικτύου.

Αυτές οι παρεμβάσεις αποτελούν ουσιαστικά βήματα προς την ενεργειακή αυτόνομη και την αποφόρτιση του περιβάλλοντος, ενδυναμώνοντας τη δυνατότητα του Αγίου Όρους να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των επισκεπτών χωρίς να υποβαθμίζεται η οικολογική του ισορροπία. Οι προαναφερθείσες πρωτοβουλίες αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για τη διατήρηση της περιβαλλοντικής φέρουσας ικανότητας του Αγίου Όρους, εξασφαλίζοντας τη βιώσιμη συνύπαρξη της μοναστικής ζωής με το φυσικό περιβάλλον. Μέσα από αυτά τα έργα, το Άγιον Όρος δε διαφυλάσσει μόνο την πολιτιστική και πνευματική του κληρονομιά, αλλά και την αρμονική σχέση του με τη φύση, διαμορφώνοντας ένα πρότυπο βιώσιμης διαχείρισης για το μέλλον.

2.4. Κοινωνικοπολιτισμική φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρους

Η κοινωνικοπολιτισμική βιωσιμότητα συνδέεται με τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας, των τοπικών παραδόσεων και των κοινωνικών δομών ενός τόπου, παράλληλα με την ενσωμάτωση της τουριστικής δραστηριότητας (Heikkinen et al., 2007).

Η μελέτη των κοινωνικοπολιτισμικών επιπτώσεων του τουρισμού συνιστά ένα πεδίο με σύνθετο χαρακτήρα, καθώς τα κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία μιας κοινότητας συνδέονται άρρηκτα και αλληλεπιδρούν συνεχώς σε πολλαπλά επίπεδα. Η κατανόηση της έννοιας της κοινωνικοπολιτισμικής φέρουσας ικανότητας καθίσταται, συνεπώς, θεμελιώδους σημασίας για τον προσδιορισμό των ορίων εντός των οποίων η τουριστική δραστηριότητα μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς να υπονομεύονται η κοινωνική συνοχή, η πολιτισμική ταυτότητα και οι αξίες της τοπικής κοινωνίας. Όπως επισημαίνουν οι Bleasdale & Tapsell (1999: 181–203), κάθε απόπειρα να διαχωριστούν οι κοινωνικές από τις πολιτισμικές συνέπειες του τουρισμού συχνά αποδεικνύεται αυθαίρετη, λόγω της στενής και αλληλοσυμπληρούμενης σχέσης μεταξύ των δύο αυτών διαστάσεων.

Στο πλαίσιο αυτό οι Pizam & Milman (1984: 11) ορίζουν τις κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού ως τους τρόπους με τους οποίους ο τουρισμός συμβάλλει στις αλλαγές των αξιακών συστημάτων, της ατομικής συμπεριφοράς, των οικογενειακών σχέσεων, του συλλογικού τρόπου ζωής, της ηθικής συμπεριφοράς, των δημιουργικών εκφράσεων, των παραδοσιακών τελετών και της οργάνωσης της κοινωνίας.

Ωστόσο, οι κοινωνικοπολιτισμικές επιπτώσεις είναι αποτέλεσμα της υπέρβασης της κοινωνικής-δημογραφικής φέρουσας ικανότητας. Αυτή αφορά τον αριθμό επισκεπτών/τριών που μπορεί να δεχτεί ένας προορισμός, καθώς και στον τύπο αυτών, χωρίς να αλλοιωθεί η κοινωνική ταυτότητα και συνοχή και χωρίς να προκληθεί όχληση στους μόνιμους κατοίκους από τον συνωστισμό ή την εισαγωγή ξένων ηθών και συνηθειών (Σωτηριάδης & Φαρσάρη, 2009: 81-105). Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνικής-δημογραφικής φέρουσας ικανότητας είναι η ποιότητα της εμπειρίας που θα ικανοποιεί τους/τις επισκέπτες/τριες σε μεγάλο βαθμό ώστε να μην φτάσουν στο σημείο να αναζητήσουν εναλλακτικούς προορισμούς, και ο βαθμός αντοχής του πληθυσμού των φιλοξενούντων στην παρουσία των επισκεπτών-τουριστών (Saveriades, 2000: 147-156).

Παράλληλα μια σημαντική παράμετρος είναι και η ψυχολογική διάσταση της φέρουσας ικανότητας καθώς παραγνώνονται οι ψυχολογικές ανάγκες των λειτουργών των θρησκευτικών χώρων αλλά και των προσκυνητών. Η ψυχολογική παράμετρος αποκτά διττή

διάσταση όταν αφορά έναν ενεργό θρησκευτικό χώρο (Μοίρα, 2019). Έχει διαπιστωθεί ότι η παρουσία των επισκεπτών -τουριστών ή προσκυνητών- ασκεί πιέσεις και οχλήσεις στους ιερείς, στους μοναχούς, στους προσκυνητές καθώς συχνά αποσπά την προσοχή τους από την εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων (Μοίρα, 2022: 221). Στην περίπτωση του Αγίου Όρους, η κοινωνικοπολιτισμική και η ψυχολογική φέρουσα ικανότητα σχετίζεται με την ικανότητα της μοναστικής πολιτείας να υποδέχεται και να διαχειρίζεται την αυξανόμενη προσκυνηματική επισκεψιμότητα, χωρίς να διακυβεύονται οι θεμελιώδεις αξίες του μοναχισμού ούτε να αλλοιώνεται ο θρησκευτικός και πολιτιστικός του χαρακτήρας (Μοίρα, 2019; Μοίρα, 2022).

Προς αυτήν την κατεύθυνση, το Άγιο Όρος έχει υιοθετήσει αυστηρά ρυθμιστικά μέτρα τα οποία συμβάλλουν στην προστασία της αγιορείτικης μοναστικής κοινότητας από τη μαζική επισκεψιμότητα ταξιδιωτών. Ενδεικτικά, εφαρμόζεται ημερήσιος περιορισμός στον αριθμό των επισκεπτών, επιτρέποντας την είσοδο σε συγκεκριμένο αριθμό ανδρών προσκυνητών μόνο, ενώ διατηρείται το Άβατον, δηλαδή η απαγόρευση εισόδου στις γυναίκες, ως στοιχείο αναπόσπαστο της πνευματικής και κανονιστικής τάξης του τόπου. Οι περιορισμοί αυτοί δεν έχουν μόνο λειτουργικό χαρακτήρα, αλλά αποσκοπούν στη διασφάλιση της εσωστρέφειας και της πνευματικής ηρεμίας που χαρακτηρίζει τη μοναστική καθημερινότητα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διατήρηση της ταυτότητας της Αθωνικής Πολιτείας έναντι των προκλήσεων της τουριστικής πίεσης (Mylonopoulos et al., 2023: 33).

Επιπρόσθετα, για να εισέλθει ένας επισκέπτης στη χερσόνησο του Άθω, θα πρέπει να εφοδιαστεί με μια ειδική άδεια εισόδου που ονομάζεται «διαμονητήριο». Υπάρχουν δύο τύποι διαμονητηρίου, το γενικό, το οποίο επιτρέπει στον επισκέπτη να πραγματοποιήσει τρεις διανυκτερεύσεις σε οποιοδήποτε από τα μοναστήρια και το ειδικό διαμονητήριο, το οποίο επιτρέπει στον επισκέπτη να επισκεφθεί μόνο ένα μοναστήρι ή σκήτη, αλλά μπορεί να μείνει όσες ημέρες έχει συμφωνήσει με τους μοναχούς. **Το διαμονητήριο εκδίδεται με ένα μικρό κόστος.** Εάν κάποιος επισκέπτης επιθυμεί να παρατείνει τη διαμονή του, θα πρέπει να απευθυνθεί στην Ιερά Κοινότητα Καρυών. Η είσοδος στο Άγιο Όρος επιτρεπόταν καθημερινά έως το τέλος του 2024 σε 100 ορθόδοξους και δέκα ετεροδόξους προσκυνητές, υπό την προϋπόθεση ότι σέβονται τον χώρο, τηρώντας τους ισχύοντες κανόνες (Moir et al., 2024: 139). Από 01/01/2025 εφαρμόζονται πλέον οι νέοι κανόνες της Ιεράς Κοινότητας του Αγίου Όρους, οι οποίοι στοχεύουν στη διαχείριση του υπερβολικού αριθμού επισκεπτών που σημειώθηκε τα προηγούμενα χρόνια και δίνουν έμφαση στον αυστηρό έλεγχο του συνολικού αριθμού επισκεπτών ανά μήνα, ενώ προηγουμένως οι περιορισμοί αφορούσαν κυρίως την ημερήσια ροή επισκεπτών. Συγκεκριμένα, τίθεται όριο 200 ατόμων τον μήνα για τις κοινοβιακές σκήτες, 50 ατόμων για τις κεντρικές εκκλησίες άλλων σκητών και 20 ατόμων για τα κελιά. Απαγορεύονται ομάδες άνω των 5 ατόμων, εκτός από μαθητές, φοιτητές, μοναχούς και στρατιωτικούς. Η είσοδος θα είναι δυνατή αποκλειστικά με επίσημες προσκλήσεις, ενώ η μετακίνηση ή η υποβολή αιτημάτων για διαμονή σε διαφορετικά κελιά ή μοναστήρια χωρίς προγενέστερη άδεια πλέον απαγορεύεται. Κατά τη διάρκεια μεγάλων εορτών, μπορεί να εφαρμοστεί προσωρινή χαλάρωση των κανόνων, αλλά μόνο κατόπιν έγκρισης από το Γραφείο Προσκυνητών (CNN, 2024). Σημειώνεται, ότι οι άδειες χορηγούνται σε ενήλικες άνδρες προσκυνητές ηλικίας άνω των 18 ετών. Νεαροί κάτω των 18 ετών επιτρέπονται εάν συνοδεύονται από τον πατέρα τους.

Παράλληλα, η κοινωνικοπολιτισμική φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρους διασφαλίζεται μέσα από ένα σύνολο περιορισμών που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των επισκεπτών, προκειμένου να μην επηρεάζεται η θρησκευτική, κοινωνική και πολιτισμική

συνοχή της μοναστικής κοινότητας. Αυτοί οι κανόνες επιτρέπουν στο Άγιο Όρος να υποδέχεται επισκέπτες χωρίς να διαταράσσεται η μοναδικότητά του ως κέντρο ορθόδοξης πνευματικότητας και πολιτιστικής κληρονομιάς. Στους προαναφερθέντες κανόνες εντάσσονται:

- Η απαγόρευση λήψης φωτογραφιών και βίντεο, εντός των ιερών ναών και κατά τη διάρκεια των ακολουθιών χωρίς άδεια, με στόχο την αποτροπή της τουριστικοποίησης των ιερών χώρων και της διατήρησης του σεβασμού προς την πνευματική διάσταση των ακολουθιών και των μοναστηριακών δραστηριοτήτων.
- Η ευπρεπής ενδυμασία των προσκυνητών με την οποία διασφαλίζεται ότι η παρουσία τους δεν επηρεάζει αρνητικά την ατμόσφαιρα σεβασμού και κατάνυξης που επικρατεί στις μονές.
- Η απαγόρευση της χρήσης των κουζινών των μονών, καθώς τα γεύματα παρέχονται από τις μονές σε συγκεκριμένες ώρες κατά τη διάρκεια της ημέρας, όπου οι μοναχοί συγκεντρώνονται στην τραπεζαρία προκειμένου να γευματίσουν στην κοινή «τράπεζα». Η απαγόρευση χρήσης των κουζινών των μονών διασφαλίζει ότι οι επισκέπτες εντάσσονται στο κοινόβιο πλαίσιο των μοναχών, αντί να λειτουργούν ανεξάρτητα. Τα γεύματα ακολουθούν αυστηρό μοναστηριακό τυπικό, ενισχύοντας την αίσθηση κοινότητας και αποτρέποντας την εξατομίκευση που μπορεί να φέρει η μαζική επισκεψιμότητα.
- Η απαγόρευση συνομιλιών κατά τη διάρκεια των γευμάτων, περίοδος κατά την οποία αναγιγνώνονται από ορισμένο μοναχό αποσπάσματα από την Αγία Γραφή καθώς και εκκλησιαστικά κείμενα που συνδέονται με την εκάστοτε εορτή ή το εορτολόγιο της ημέρας, αποτελεί πάγια πρακτική εντός του αγιορείτικου κοινοβίου. Η σιωπή αυτή δεν λειτουργεί απλώς ως τυπικός κανόνας, αλλά εδράζεται σε βαθιά θεολογική και ασκητική παράδοση, και εντάσσεται στο ευρύτερο πνευματικό πλαίσιο της ησυχαστικής παράδοσης του Αγίου Όρους, όπου η εσωστρέφεια και η νοερά εργασία αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της μοναστικής ζωής.

3. Συμπεράσματα

Το Άγιο Όρος αποτελεί έναν ζωντανό φορέα της Ορθόδοξης θρησκευτικής παράδοσης και της μοναστικής ζωής, διατηρώντας αμετάβλητες τις παραδόσεις του για πάνω από χίλια χρόνια. Παρά την αυξανόμενη επισκεψιμότητα, το Άγιο Όρος αποτελεί παράδειγμα ισορροπημένης διαχείρισης της φέρουσας ικανότητάς του, καθώς προσαρμόζεται στις σύγχρονες προκλήσεις διατηρώντας αναλλοίωτη την πνευματική και πολιτιστική του φυσιογνωμία.

Από οικονομική σκοπιά, η φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρους ενισχύεται μέσα από ένα βιώσιμο μοντέλο οικονομικής αυτοτέλειας που βασίζεται στη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας των μονών, στις δωρεές προσκυνητών, στη μοναστηριακή πρωτογενή παραγωγή, στο εκδοτικό έργο και στη στρατηγική αξιοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων. Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνει την οικονομική βιωσιμότητά του χωρίς να διαταράσσει τη φυσική, πολιτιστική και κοινωνική του συνοχή.

Επιπλέον, η αυξημένη επισκεψιμότητα προσκυνητών στο Άγιο Όρος ασκεί περιβαλλοντικές πιέσεις, γεγονός που απαιτεί μια ολοκληρωμένη στρατηγική βιώσιμης διαχείρισης για τη διατήρηση της περιβαλλοντικής φέρουσας ικανότητας της περιοχής. Μέτρα όπως η ανακύκλωση και η λιπασματοποίηση των αποβλήτων, οι αυστηροί περιορισμοί στην κυκλοφορία οχημάτων και αεροσκαφών για την αντιμετώπιση της ηχορύπανσης, καθώς και η στροφή προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, συμβάλλουν στη

μείωση των επιπτώσεων από τη συνεχή ροή επισκεπτών. Μέσα από αυτές τις πρωτοβουλίες, το Άγιο Όρος διατηρεί τη μοναστική του φυσιογνωμία, παραμένοντας αυθεντικός προσκυνηματικός προορισμός και πρότυπο περιβαλλοντικής διαχείρισης παρά την αυξανόμενη επισκεψιμότητα.

Η κοινωνικοπολιτισμική φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρους διασφαλίζεται μέσω αυστηρών κανονισμών που ελέγχουν την επισκεψιμότητα και ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των προσκυνητών, ώστε να μη διαταράσσεται η μοναστηριακή ζωή. Παράλληλα, μέτρα όπως η απαγόρευση της φωτογράφισης, η τήρηση συγκεκριμένων κανόνων ένδυσης και η συμμόρφωση με το μοναστηριακό τυπικό ενισχύουν τη διατήρηση της πνευματικής ατμόσφαιρας του τόπου και αποτρέπουν την τουριστικοποίησή του. Οι προσκυνητές οφείλουν να προσαρμόζονται στον μοναστηριακό τρόπο ζωής ακολουθώντας τους κανόνες, γεγονός που εξασφαλίζει τον σεβασμό προς την ορθόδοξη κληρονομιά του τόπου. Έτσι, το Άγιο Όρος παραμένει ένα αυθεντικό κέντρο ορθόδοξης παράδοσης και προσευχής, προσφέροντας στους επισκέπτες μια μοναδική πνευματική εμπειρία, χωρίς να αλλοιώνεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του.

4. Προτάσεις

Η συνεχής προσαρμογή και η υιοθέτηση καινοτόμων πρακτικών είναι κρίσιμες για την ενίσχυση της φέρουσας ικανότητας του Αγίου Όρους, προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του μοναστικού χώρου, χωρίς να αλλοιωθεί η αυθεντικότητά. Παρά τις αυξανόμενες πιέσεις από την υψηλή επισκεψιμότητα, η εφαρμογή στρατηγικών διαχείρισης μπορεί να βοηθήσει στην ισορροπη ανάπτυξη και προστασία της περιοχής. Ως παράδειγμα αναφέρεται η ανάπτυξη ενός συστήματος κρατήσεων που θα επιτρέπει την ορθολογική κατανομή των επισκεπτών, περιορίζοντας τη συμφόρηση σε συγκεκριμένες μονές και διασφαλίζοντας την πνευματική ηρεμία. Κάτι ανάλογο συναντάται και στο πρόγραμμα Templestay, όπου υπάρχει η δυνατότητα ψηφιακών κρατήσεων και περιλαμβάνει την επιλογή του μοναστηριού, τον τύπο διαμονής και των δραστηριοτήτων, καθώς και την καταβολή του αντίστοιχου κόστους μέσω της ιστοσελίδας. Οι επισκέπτες μπορούν να δουν τη διαθεσιμότητα των μονών, να κάνουν την κράτησή τους εύκολα και γρήγορα μέσω διαδικτύου (https://eng.Templestay.com/reserv_search.aspx) και να διαβάσουν λεπτομέρειες για τα μοναστήρια και τα προγράμματα που προσφέρονται (Templestay, 2025). Η δυνατότητα εφαρμογής ενός αντίστοιχου συστήματος στο Άγιο Όρος θα μπορούσε να επιφέρει πολλαπλά οφέλη, όπως ο καλύτερος έλεγχος της ημερήσιας επισκεψιμότητας, η αποφυγή υπερφόρτωσης συγκεκριμένων μονών, η ενίσχυση της προληπτικής διαχείρισης φυσικών και κοινωνικών πόρων και, εν τέλει, η προστασία της πνευματικής εμπειρίας που προσφέρει ο τόπος. Μια τέτοια προσέγγιση, εφόσον προσαρμοστεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στους κανόνες της Αθωνικής Πολιτείας, μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για μια μακροπρόθεσμη, ισορροπημένη και βιώσιμη διαχείριση της επισκεψιμότητας στο Άγιο Όρος. Επιπρόσθετα, η αξιοποίηση κατάλληλων εργαλείων, όπως εφαρμογές κινητών τηλεφώνων, που θα παρέχουν πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο για τη διαθεσιμότητα φιλοξενίας, την πρόσβαση, τα ωράρια, αλλά και βασικά στοιχεία για το μοναστηριακό πρόγραμμα, τις λειτουργικές συνήθειες και τους κανόνες των μονών, θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στη βελτιστοποίηση της εμπειρίας των προσκυνητών. Εφόσον μια τέτοια τεχνολογική παρέμβαση σχεδιαστεί με σεβασμό προς τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και τις κανονιστικές ιδιαιτερότητες της Αθωνικής Πολιτείας, ενδέχεται να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης και να συμβάλει ουσιαστικά στη διατήρηση της

ισορροπίας μεταξύ της αυξανόμενης επισκεψιμότητας και της μοναστικής ζωής, διαφυλάσσοντας την πνευματική φυσιογνωμία του τόπου.

Τέλος, η βιωσιμότητα του Αγίου Όρους μπορεί να ενισχυθεί μέσα από την υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον μορφών μετακίνησης, όπως η χρήση ποδηλάτων ή η πρόβλεψη ειδικών οχημάτων για άτομα με κινητικές δυσκολίες. Τέτοιες λύσεις συμβάλλουν στον περιορισμό της περιβαλλοντικής όχλησης, ιδιαίτερα σε μία περιοχή όπου η φυσική ισορροπία αποτελεί ουσιώδες στοιχείο του χαρακτήρα της. Παράλληλα, η εφαρμογή εργαλείων εκτίμησης επιπτώσεων, τα οποία αποτιμούν τις συνέπειες της επισκεψιμότητας στο φυσικό περιβάλλον, στις τοπικές κοινότητες και στην οικονομική δραστηριότητα, μπορεί να αποβεί καθοριστική. Μέσα από τη συγκέντρωση και ανάλυση σχετικών δεδομένων, είναι δυνατός ο εντοπισμός κρίσιμων σημείων πίεσης και η έγκαιρη υιοθέτηση μέτρων διαχείρισης, ώστε να προληφθούν δυσμενείς εξελίξεις και να διασφαλιστεί η ομαλή συμβίωση επισκεπτών και μοναστικής ζωής.

Η υιοθέτηση αυτών των καινοτόμων πρακτικών θα θωρακίσει τη φέρουσα ικανότητα του Αγίου Όρους, επιτρέποντάς του να διατηρήσει την αυθεντικότητα της θρησκευτικής και πολιτιστικής του ταυτότητας. Με αυτόν τον τρόπο, το Άγιο Όρος θα παραμείνει βιώσιμος προορισμός, εξασφαλίζοντας τη συνέχεια της μοναστικής του κληρονομιάς για τις μελλοντικές γενιές.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bello, Y. O., & Bello, M. B. (2017). Exploring the relationship between religion tourism and economic development of a host community. *International Journal of Business and Management* *Invention*, 6(9), 41–51. Retrieved from [https://www.ijbmi.org/papers/Vol\(6\)9/Version-2/E0609024151.pdf](https://www.ijbmi.org/papers/Vol(6)9/Version-2/E0609024151.pdf)
- Bleasdale, S., & Tapsell, S. (1999). Social and cultural impacts of tourism policy in Tunisia. In M. Robinson & P. Boniface (Eds.), *Tourism and cultural conflicts*. UK: CABI, 181–203. Retrieved from <https://eurekamag.com/research/003/273/003273903.php>
- CNN. (2024, Δεκέμβριος 30). Άγιο Όρος: Ξεκινούν από το 2025 τα νέα μέτρα για την πρόσβαση των προσκυνητών. *CNN Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από <https://www.cnn.gr/ellada/story/455857/agio-oros-ksekinoy-n-apo-to-2025-ta-ne-a-metra-gia-tin-prosvasi-ton-proskyniton>
- Dragicevic, M., Klaric, Z., & Kusen, E. (1997). *Guidelines for carrying capacity assessment for tourism in Mediterranean coastal areas*. Split, Croatia: UNEP/MAP-PAP. Retrieved from https://www.ucm.es/data/cont/media/www/pag-52315/1997_GuidelinesCarryng-COSTAS.pdf
- Getz, D. (1983). Capacity to absorb tourism: Concepts and implications for strategic planning. *Annals of Tourism Research*, 10(2), 239–263. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(83\)90028-2](https://doi.org/10.1016/0160-7383(83)90028-2)
- Heikkinen, H. I., Lakomäki, S., & Baldrige, J. (2007). The dimensions of sustainability and the neo-entrepreneurial adaptation strategies in reindeer herding in Finland. *Journal of Ecological Anthropology*, 11(1), 24–41. Retrieved from <https://doi.org/10.5038/2162-4593.11.1.2>
- Kotsi, F. (2012). Mount Athos: Development policies for short-term religious tourism. *International Journal of Tourism Anthropology*, 2(2), 149–163. Retrieved from <https://doi.org/10.1504/IJTA.2012.048993>

- Moira, P., Parthenis, S., & Mylonopoulos, D. (2024). Pilgrims or tourists? Visitors seeking out experiences on Mount Athos. In D. Liutikas & R. Razaq (Eds.), *Religious tourism and globalisation*. UK: CABI, 179–190. Retrieved from <https://doi.org/10.1079/9781800623675.0000>
- Mylonopoulos, D., Moira, P., & Parthenis, S. (2023). Human rights: The right to tourism and access to religious tourism and pilgrimage sites. In D. Bozonelos & P. Moira (Eds.), *The politics of religious tourism*. UK: CABI, 28–41.
- Pizam, A., & Milman, A. (1984). Social impacts of tourism. *UNEP Industry and Environment*, 7(1), 11–14. Retrieved from <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.5555/19841814303>
- Ptaszycka-Jackowska, D. (2000). Religious tourism and the protection of the natural environment and nature conservation. In A. Jackowski (Ed.), *Pergrinus Cracoviensis*. Cracow, Poland: Publishing Unit, Institute of Geography, Jagiellonian University, 83–99.
- Saveriades, A. (2000). Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus. *Tourism Management*, 21(2), 147–156. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00044-8](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00044-8)
- Templestay. (2025). *Experience Korean Buddhism-Templestay*. Retrieved from <https://eng.templestay.com/>
- UNWTO. (1993). *Sustainable tourism development: Guide for local planners*. Madrid, Spain: World Tourism Organization.
- Yoon, H., Kyungik, M., & Chulwon, K. (2022). Harmony of sustainability and productivity: Korean templestay as sustainable tourism. *Sustainability*, 14(1), 1–9. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/su14010044>
- Γενική Γραμματεία ΕΣΠΑ. (2021). *Προστασία, ανάδειξη και προβολή πολιτιστικού αποθέματος*. Ανακτήθηκε από <https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6328>
- Διαμαντής, Σ., & Πετλέρου, Χ. (1997). *Η μυκοχλωρίδα του Αγίου Όρους*. Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Πολιτισμού, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.
- Κρυωνίδης, Δ. (2008). Η ακίνητη περιουσία των μονών του Αγίου Όρους. *Interlectum*, 5, 109–119.
- Μοίρα, Π. (2019). *Θρησκευτικός τουρισμός και προσκύνημα: Πολιτικές-Διαχείριση-Αειφορία*. Αθήνα: Φαίδιμος.
- Μοίρα, Π. (2022). *Τουρισμός: Ιστορία-Εξέλιξη-Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.
- Μοναστηριακά Άγιον Όρος. (2025). *Μοναστηριακές συνταγές*. Ανακτήθηκε από <https://www.monastiriaka.gr/>
- Ροββά, Κ. (2021). Από το Άγιον Όρος σε κάθε γωνιά της Γης τα εκπληκτικά μοναστηριακά προϊόντα. *ΤΑ ΝΕΑ*. Ανακτήθηκε από <https://www.tanea.gr/2021/05/04/greece/apo-to-agion-oros-se-kathe-gonia-tis-gis-ta-ekpliktika-monastiriaka-proionta/>
- Σαχινίδης, Ν. (2019). Η διαχείριση των απορριμμάτων στις Ιερές Μονές του Αγίου Όρους (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε από <https://apothesis.eap.gr/archive/item/80726>
- Σωτηριάδης, Μ., & Φάρσαρη, Μ. (2009). *Εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού: Σχεδιασμός, management και marketing*. Αθήνα: Interbooks.
- Τουρλιώτης, Π. (2001). *Τουρισμός και περιβάλλον: Η κοινωνική διάσταση. Προσεγγίζοντας τις αντιλήψεις των τοπικών κοινωνιών* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή).

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη. Ανακτήθηκε από
<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/13244>

Τσιμπούκης, Π. (2024). Άγιο Όρος: Οι μονές του Άθω ζητούν φοροαπαλλαγή για τα ενοίκια, με προσφυγή τους στο ΣτΕ. *ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. Ανακτήθηκε από
<https://www.protothema.gr/economy/article/1548485/agio-oros-oi-mones-tou-atho-zitoun-foroapallagi-gia-ta-enoikia-me-prosfugi-tous-sto-ste/>

Νομοθεσία

Απόφαση ΥΠΕΝ/ΥΠΣΥΝ/55128/950/18-05-2023 Ένταξη του έργου «Καινοτόμος ενεργειακή αναβάθμιση Ι.Μ. Βατοπαιδίου με χρήση Α.Π.Ε.» στο Τομεακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της προγραμματικής περιόδου 2021-2025).

Απόφαση Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας με αρ. 1985/27.4.2021, «Αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο Άγιον Όρος (προμήθεια και εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων)».

Υπουργική Απόφαση 451/2006 (Β' 557) «Περί από αέρος προσεγγίσεως εις την χερσόνησον του Αγίου Όρους».

Υπουργική Απόφαση 449/2006 (Β' 557) «Περί εισόδου και κυκλοφορίας οχημάτων εν Αγίω Όρει».

